

עבודה זרה לח בישול עכו"ם ADDENDUM

משה שווערד

שמעון קוועסטעל
נשיא
יהודה ברמן
י"ר ועד הכשרות
דוד פונד
סגן י"ר ועד הכשרות

מאסף תורני
ירצא לאור על ידי
איחוד הקהילות החרדיות באמריקה
הרב צבי שכטר - הרב מנחם דוב גנק
עורכים

נוא יארק ניסן, תשמ"ט חוברת א

תוכן הענינים

מפי השמועה ממרן הגרי"ד סלוביצי'ק שליט"א:

ה	יסוד היסודות
ה	בענין ברכות ק"ש
ט	בענין תקיעת שופר וחצוצרות
יא	שיטת החזקוני בדין ספירת העומר
יז	עמידה בעת קריאת עשרת הדברות
יח	בסדר הרמב"ם בהל' תענית
כ	בענין ג' דפרענותא וז' דנחמתא
כב	אין אישות לקטן
כד	ביאת בן ט'
כו	בגדר דין שאלה בנדר
כז	בענין כפייה על הצדקה

בירורי הלכה:

כט	בענין פת הבאה בכיסנין
	הרב ישראל בעלסקי
מד	השתמשות בענזימוז להכנת מאכלים כשרים
	הרב צבי שכטר
סד	בדין סחורה בדברים האסורים
	הרב יעקב הלוי ליפשיץ
סו	בכשרות דג הטונא שבקופסאות
	הרב צבי שכטר
עז	בענין דגים
	הרב חיים טובי' הכהן טשערנף
פד	קונטרס בענין בישול עכו"ם
	הרב מנחם דוב גנק

קונטרס בענין בישול עכו"ם

הרב מנחם גנק

במשנה ע"ז (דף לה:) תנן ואלו דברים של עובדי כוכבים אסורין ואין איסורן איסור הנאה... ובפת... והשלקות. [וברש"י, והשלקות, כל דבר שבישלו עובד כוכבים ואפילו בכלי טהור, וכולהו משום חתנות.] ובגמ' (דף לז:) והשלקות, מנא הני מילי א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אמר קרא, אוכל בכסף תשכירני ואכלתי, ומים בכסף תתן לי ושתיתי, כמים מה מים שלא נשתנו, אף אוכל שלא נשתנה. אלא מעתה, חטין ועשן קליות ה"נ דאסורין. וכי תימא ה"נ, והתניא חטין ועשן קליות מותרין. אלא כמים, מה מים שלא נשתנו מבריייתן, אף אוכל שלא נשתנה מבריייתו. אלא מעתה, חטין וטחנן ה"נ דאסורין. וכ"ת ה"נ, והתניא חטין ועשן קליות הקמחים והסלתות שלהן מותרין. אלא כמים מה מים שלא נשתנו מבריייתן ע"י האור, אף אוכל שלא נשתנה מבריייתו ע"י האור. מידי אור כתיב. אלא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא [וברש"י מדרבנן, שלא יהא ישראל רגיל אצלו במאכל ובמשתה ויאכלנו דבר טמא.] אמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב, כל שאינו נאכל על שולחן מלכים ללפת בו את הפת אין בו משום בישולי עובדי כוכבים. מאי ביניהו, איכא ביניהו דגים קטנים וארדי ודייסא.

א. גדר פת עכו"ם ובישול עכו"ם

ועיין בתוס' ד"ה אלא וז"ל, פרש"י דרבנן גזור משום דחייש שמא יאכלנו דברים טמאים. ויותר היה נראה לפרש הטעם משום חתנות. וכן פ"ה במתני'. ובאמת צריך ביאור, למה כתב רש"י ב' טעמים נפרדים לאיסור בישולי נכרים. ואשר נראה לפרש בזה דחלוק דין בישול עכו"ם מפת עכו"ם, שהרי אף דטעם וסיבת האיסור שוה בשניהם — חתנות, וכפרש"י על המשנה, אבל בבישול עכו"ם, כיון דיש גם חשש דשמא יאכלנו דבר טמא, חלוק הוא בחלות איסורו ודינו מפת עכו"ם, ודינו כאיסור חפצא וכמאכלות אסורות דדבר טמא. [שהרי תמיד כשחז"ל גזרו איזו גזירה, יש לחלק בין הסיבה שבעבורה גזרו, לבין הגדרת האיסור, וכמו שמצינו לענין הגזירה שגזרו חז"ל בסתם יינם, שאסרו משום בנותיהם, וכמו שמצינו לענין הגזירה שגזרו חז"ל בסתם יינם, שאסרו משום בנותיהם, וגם משום חשש יין נסך. ועיין ברשב"א לע"ז (דף כט:) שהסביר דטעם הגזירה היא משום בנותיהם, שלא יבוא לידי חיתוך, אבל הגדרת האיסור היא בתורת איסור יין נסך, והחפצא של האיסור הוא איסור יין נסך, וכן הוא בתוס' הר"ר אלחנן שם ד"ה יין מנלן, וז"ל, וא"ת והא מתניתין

בסתם יין מיירי דאסור בהנאה, דהא לא קתני יין נסך, ומה ראייה מייתי מיין נסיכם דהוי תקרובת. וי"ל דפשיטא דאע"ג דאסורו יינם משום בנותיהם (דף לו:), לא הוי אסרינן ליה בהנאה יותר מפתם ושמנם אי לאו דין נסך ממש אסור בהנאה מה"ת. ומ"מ תחילת הגזירה לא הוי גזרינן אסור בסתם יינם משום יין נסך אי לא משום בנותיהם. וכיוצא בזה מצינו פ"ק דשבת דקאמר דגזרו טומאה בכלי זכוכית אטו כלי חרס משום דתחילת ברייתין מן החול וכו'. וברשב"א כתב מתחלה לא גזרו חכמים טומאה אלא הואיל ודמו לכלי חרס, ואח"כ שמו עליהם דין כלי מתכת, עכ"ל.]

ועפ"י הדברים האלה נראה שחלוק דין ביטול עכו"ם מדין פת עכו"ם, דבפת עכו"ם כל עיקר גזירת איסורו היה רק משום חתנות, וגם חלות האיסור הוא בתורת אי' חתנות, ולכן מצינו בקשר לאיסור זה הרבה קולות, שהרי בפת מותר אף בזריקת קיסם משא"כ לענין ביטול לדעת הרבה ראשונים. והרמב"ם כתב דבפת סגי כשישראל זרק קיסם דיש היכר בזה. ואפשר דמה דמועיל היכר, זהו דוקא בפת, משום דאין שם חפצא של מאכלות אסורות, ורק בתורת איסור חתנות, ובזה סגי בהיכר זה. אבל בביטול עכו"ם, דהחפצא אסור משום חשש דבר טמא, בזה לא מהני "היכר" לבד.

והנה לענין פת עכו"ם לא מצינו שיאסור כלים. וכן מבואר בשו"ע יו"ד (סי' קי"ב סעי' ט"ו), מי שנזהר מפת עכו"ם מותר לאכול בקערה עם מי שאינו נזהר ממנו, ואע"פ שטעם פת עכו"ם מתערב בפת ישראל, אינו חושש. ולפי"ד הרי מובן שפיר, דלענין ביטול עכו"ם כיון דהחפצא אסור כדבר טמא, ממילא גם טעם כעיקר אסור, והכלים שנתבשלו בהם צריכים הכשר. משא"כ בפת עכו"ם, דכל איסורו הוא משום חתנות, אין כאן דין טעם כעיקר, ולא צריכים הכלים הכשר, ולכן לא הזכיר בשו"ע דין הכשר כלים בסי' קי"ב לענין פת, רק בסי' קי"ג לענין ביטולי עכו"ם.

והנה עיין בתוס' ע"ז (דף ל"ח). ד"ה אלא וז"ל אומר הר"ר אברהם ב"ר דוד דודאי שלקות אסור חכמים כשהעובד כוכבים מבשל בביתו. אבל כשהוא מבשל בביתו של ישראל, אין לחוש לא לחתנות ולא לשמא יאכילנו דברים טמאים. ולא הודה לו ר"ת, דודאי כיון שהעובד כוכבים מבשל, לא חלקו כלל חכמים בין רשות ישראל לרשות העובד כוכבים, כי לעולם יש לחוש שמא לא יזהר גם בביתו של ישראל כמו בביתו של עובד כוכבים, עכ"ל. והנה חזינו, דלהראב"ד יש ב' טעמים לאיסור ביטול עכו"ם. ויש לפרש כמו שהסברנו, דבכל תקנה יש להבחין בין הטעם והסיבה שגזרו חכמים, לבין הגדרת וחלות התקנה, והסיבה לגזור לאסור ביטול עכו"ם הי' משום חתנות אבל חלות האיסור משום שמא יאכילנו, וכנ"ל. ונראה, דאף הר"ת שחולק על הראב"ד להלכה, ג"כ מודה לו בזה שיש שני טעמים לאסור ביטול עכו"ם, ושפיר אית'

לטעמא דשמא יאכילנו נוסף על הטעם דחתנות שנוכר בגמ', שהרי כתבו התוס' בדעת ר"ת, וז"ל, שאף בבית ישראל יש לחוש שמא לא יזהר. כלומר, שלא יזהר, ויאכילנו דבר טמא. ובאמת דבר זה צריך ביאור, שהרי בתחילת דברי התוס' כתבו, דיותר נראה דהטעם שאסרו הוא משום חתנות לבד. ואילו מדברי הר"ת נראה דסבר דהטעם הוא אף משום שמא יאכילנו דבר טמא. וכן צ"ע שהרי התוס' ע"ז (לז: ד"ה השלקות הביאו ע"ש הר"ת דהטעם שאסרו הוא רק משום חתנות.

ועיין ברמב"ם בפ' המשניות שכתב, וז"ל, רוב דברים אלו כגון הפת והשלקות וכיוצא בהן כולם נאסרו כדי שנתרחק מהם ולא נתערב עמהם כדי שלא נמשך בהתערבנו עמהם לשלוח יד במה שהוא אסור, וזה ענין אמרם משום חתנות, עכ"ל. הרי דהרמב"ם כולל בטעמא ד"חתנות" גם שלא יבוא לידי רק שיאכל דבר האסור. ולפי"ז הרי שפיר מובנים גם דברי רש"י, ד"ל דטעמא דלא יבוא לאכול הוי חלק מטעם הגמ' דחתנות.

ב. התנאי ד"ראוי לעלות על שולחן מלכים"

והנה בכדי שיהא אסור משום בישול עכו"ם צריך שיהא המאכל ראוי לעלות על שולחן מלכים. ויש להסתפק בהגדרת דין זה ד"עולה על שולחן מלכים", אם הכוונה היא שיהא מאכל הראוי לסעודת מלך בכל תפארתו, בבחינת "סעודת שלמה בשעתו", דהיינו סעודה בכל התכליות הראויות למלכות; או אין הכוונה אלא שלא יהא מאכל גרוע. [ושמעתי מהרה"ג ר' שמעון שוואב שליט"א, שפעם שאל מהחזו"א מה דעתו ע"ד אכילת הסרדינים הנמכרים בקופסאות, אם אסורים משום בישול עכו"ם או לא. והשיב לו החזו"א שאסור. ושוב שאלו עוד הגר"ש שהלא כמה ראשי ישיבה מאירופה נהגו בזה היתר, והיו אוכלים סרדינים, וכנראה דסבורים היו דאינו עולה על שולחן מלכים. והשיבו החזו"א, דאף סרדינים ראויים לעלות על שולחן מלכים, שהרי גם "מלך אנגליה אוכל סרדינים בעד ארוחת הבקר שלו". נכן השיבו באידיש.] ונראה דהמחלוקת שבין החזו"א ושאר הגדולים תלויה בהגדרת דין זה ד"עולה על שולחן מלכים", דאם הכוונה שלא יהא מאכל גרוע, אז יהיו הסרדינים אסורים כיון שאינם מאכל גרוע, ואף מלך היה אוכלו. אבל אם הכוונה שיהא ראוי ל"סעודה של מלכות", הרי בסעודה של מלכות אין מגישים סרדינים. [ושמעתי פעם ממו"ר הגרי"ד סולוביצ'יק שליט"א דמה דאוכלים כל המאכלים שקונים בקופסאות, ואין חוששין לבישול עכו"ם דאחד הטעמים הוא משום דאין נחשבים ראויים לעלות על שולחן מלכים. אך לא שמעתי ממנו להדיא ביאור על הנקודה הנ"ל.]

ונראה דב' הגדרות אלו בענין "עולה על שלחן מלכים" תלויות בב' התירוצים שכתוס' למס' ע"ז (דף לא:): ד"ה ותרוייהו, שכתבו דבשכר של שעורים אין בו משום בישולי עכו"ם משום שאינו עולה על שלחן מלכים. ועוד טעם אחר להתיר, דכי היכי דהתבואה בטלה לגבי המים לענין ברכת שהכל, ה"נ היא בטלה לענין איסור בישול, ע"כ. ויש מקום לומר דהתירוצ' השני בתוס' לגבי היתר השכר לא סמך על התירוצ' הראשון משום דסבר דשכר מיקרי "עולה על שלחן מלכים". ולכאורה היה נראה דענין זה אי שכר מיקרי עולה על שלחן מלכים או לא, תלוי בחקירתנו הנ"ל דאי גדר עולה על שלחן מלכים היינו שיהא ראוי לסעודה מפוארת של מלכות הרי בסעודת מלכות שותין יין ולא שכר. אבל אי הגדרת עולה על שלחן מלכים היינו שלא יהא מין גרוע, שאף המלך יכול לאכלו, הרי גם המלך שותה שכר לפעמים.

והנה לאלו הראשונים דסברי דבישול עכו"ם נאסר מטעם חתנות, שפיר מובן דינא דצריך שיהא עולה על שלחן מלכים, דאז הוי מאכל חשוב, ומראה אופן ודרך חיבה, ויש לומר דהוי דוקא במאכל שעולה על שלחן מלכים בסעודת מלכות, אבל לאלו הראשונים דסברי דאסרו בישולי עכו"ם משום חשש שיאכילנו הגוי דבר טמא, צ"ב, למה צריך שיהא המאכל עולה על שלחן מלכים. והנה לפי מה שכתבנו דאף לדעת רש"י ב' טעמים יש לאיסור בישולי עכו"ם, ולעולם בעינן נמי לטעמא דחתנות לאסור, וכמו שנתבאר למעלה, שפיר מובן למה בעינן שיהא עולה על שלחן מלכים. אבל לדעת הרשב"ם [המובא בהג"א פ"ב דמס' ע"ז] דהטעם היחידי לאיסור בישולי עכו"ם הוא משום שמא יאכילנו דבר טמא, צריך לומר, דמה דצריך שיהא עולה על שלחן מלכים הוא משום דאין אדם מזמין את חברו אלא על דבר שעולה על שלחן מלכים. ולכאורה נראה דמטעם זה לא בעינן שיהא דוקא סעודה מפוארת ואוכל מפואר, אלא רק שלא יהא המאכל גרוע. ועיין ברמב"ם (פי"ז מהל' מאכ"א ה"טו) וז"ל, אבל דבר שאינו עולה על שלחן מלכים לאכול בו את הפת, כגון תורמוסין ששלקו אותן עכו"ם, אע"פ שאינן נאכלים חיין, הרי אלו מותרין... שעיקר הגזירה משום חתנות, שלא יזמנו העכו"ם אצלו בסעודה, ודבר שאינו עולה על שלחן מלכים לאכול בו את הפת, אין אדם מזמין את חברו עליו, עכ"ל. הרי דאף דכתב דבישול עכו"ם אסור משום חתנות, מ"מ כתב בטעם דין זה דדבר שאינו עולה על שלחן מלכים אין אדם מזמין את חברו עליו, ולכן "עולה על שלחן מלכים" אינה תלויה דוקא ב"סעודת מלכות", אלא סגי בזה שיהא אוכל שאינו גרוע.

והנה נחלקו הראשונים אי בעינן לאיסור בישול עכו"ם שיהא ללפת בו את הפת. הרשב"א כתוב"א כתב בשם הר"ח שדייסא אסורה אף שאין מלפתים בה את הפת, דלשון ללפת בו את הפת הנזכר בגמרא לאו דוקא הוא. אבל הריטב"א

בענין בישול עכו"ם

פט

וא"כ לא מסתבר לומר שגדר דבר זה הוא ענין של קביעות המין, אלא שהדבר תלוי בכל מאכל ומאכל בפנ"ע – אם זה המאכל בפרטות עולה היא על ש"מ או לא, וממילא הי' נראה לומר בפשיטות דדג הטונא כמות שהוא נמכר בקופסאות אינו עולה כלל על ש"מ וממילא אין בו משום בישולי גוים.

ג. "דבר שנאכל כמו שהיא חי"

בהגדרת נאכל כמו שהוא חי נחלקו הראשונים, הריטב"א כתב (ע"ז לח.) שדבר שראוי לאכלו חי, אף שדרך בני אדם לאכלו מבושל, נחשב עדיין לנאכל כמו שהוא חי. וכן הביא הרשב"א בתורת הבית בשם הר"ח והראב"ד, דדייסא אין בו משום בישול עכו"ם, כיון דהחטין ראיות לכוס כשהן חיין. ויש חולקים וסוברים דדייסא אינו בכלל נאכל כמו שהוא חי, כיון שאין בני אדם רגילים לאוכלו חי. וכן כתבו המאירי ורבינו ירוחם.

והנה עיין ברמב"ם (פ"ט מהל' שבת ה"ג), וז"ל, המבשל על האור דבר שהיה מבושל כל צורכו או דבר שאינו צריך בישול כלל פטור עכ"ל. ולכאורה קשה דאם דבר שאינו צריך בישול כלל פטור בשבת, דלא חשיב בישול בכח"ת כולה, א"כ למה לן דין מסוים בדבר שנאכל כמו שהוא חי אין בו משום בישול עכו"ם, כיון דלדעת הרמב"ם אף לענין שבת אינו בישול. וצ"ל שהרמב"ם יסבור כדעת הריטב"א הנ"ל, דבדבר שנאכל כמו שהוא חי אין בו משום בישול עכו"ם אף שאין בנ"א רגילים לאכלו אלא מבושל, ובאופן זה לענין שבת היה חייב משום בישול, שהרי מוסיף הוא תיקון בהמאכל ע"י הבישול, ובכח"ג הוא דהויא קולא מיוחדת בהל' בישול עכו"ם.

וכן נחלקו בגמרא בדבר שנאכל כמו שהוא חי ע"י הדחק אם יש בו משום בישולי עכו"ם או לא. עיין בזה בגמ' ע"ז (לח:) במחלוקת חזקיה ובר קפרא ור' יוחנן. דחזקיה ובר קפרא סברי דרגים גדולים מלוחים שצלאן גוי אין בהם משום בישולי עכו"ם, כיון שנאכלין ע"י הדחק במולחן, ור' יוחנן סבר דאכילה ע"י הדחק לאו אכילה ויש בו משום בישול עכו"ם. כן פי' הרשב"א בתורת הבית, והמרדכי בשם ר' שמעון והר"ן. [רש"י פי' מחלוקתן בענין אחר אי מליחה ע"י עכו"ם חשיב כמבושל לענין בישולי עכו"ם או לא].

ועיין בשו"ע יו"ד (סי' קי"ג סעיף י"ב), דגים מלוחים גדולים אינם נאכלים אלא ע"י הדחק, לפיכך אם צלאן עכו"ם אסורים, ויש מתירין.

והנה בנר"ד בענין ה"טונא", הרי בהרבה מדינות ה"טונא" נאכל כמו שהוא חי, בארצות המזרח הרחוק, ובפרט ביאפן כך דרך אכילתו, ונקרא "סושי", ועכשיו באמריקה וכן בארץ ישראל נאכלין חי במסעדות יאפניות. ואפילו אי תימא דאין זה הרוב באמריקה, הרי ודאי דנאכל וראוי לאוכלו חי ולהריטב"א

כיון שראוי לאכלו חי, אף דרגילים לאכלו מבושל, חשיב נאכל כמו שהוא חי. ואפילו אי נימא דאינו נאכל חי אלא ע"י הדחק, יש דעה במחבר דנאכל ע"י הדחק חשיב נאכל כמו שהוא חי. ולכן נראה שיחשב ה"טונא" לדבר שנאכל כמו שהוא חי, וממילא אין בו משום בישולי נכרים.

והנה בגמ' (דף לז:): שהבאנו לעיל איתא, מה מים שלא נשתנו מבריתן אף אוכל שלא נשתנה מבריתו. ולכן רש"י וכן הר"ן (בדף לח:): סוברים, דכל אוכל הדומה למים שלא נשתנה מבריתו מותר, כיון שחכמים הסמיכו איסור בישולי עכו"ם על האי קרא. וכן עיין בהג"א (סי' כח) שכתב, דכיון דבישולי עכו"ם אסורים משום שמא יאכילנו דבר טמא, דבר שלא נשתנה מבריתו ע"י האור אין לחוש לדבר טמא, שהיה ניכר. והנה הרשב"א בתורת הבית כתב, דמה דהצריכה הגמ' שיהא נשתנה מבריתו, אין זה תנאי חדש בהל' בישול עכו"ם, אלא דמותר מדין דבר שנאכל כמו שהוא חי, שאין בו משום בישול בהל' בישול עכו"ם, ובגמ' כתבו דקליות מותרות משום דלא נשתנו מבריתן. וברמב"ם (פי"ז מהל' מאכ"א הי"ז) כתב טעם אחר, שאין אדם מזמין חבירו על הקליות. הרי שדחה האסמכתא דכמים, דכל אוכל הדומה למים שלא נשתנה מבריתו מותר, וכן הוא בלח"מ. אבל עיין בש"ך שכתב, דאף דבשו"ע ורמ"א לא הביאו דין זה דבעינן שנשתנה מבריתו, העיקר שאם לא נשתנה מבריתו מותר. והנה בגמ' מבואר, שדג שצלאו עכו"ם אסור משום בישולי נכרים. וצ"ל לרש"י והר"ן, שע"י הצלייה נשתנה הדג מבריתו, וצ"ע, דמאי שנא חיטין שצלאן ונעשו קליות דאינן נחשבים לנשתנה מבריתן מדג שצלאו, שהרי הדג אחר הצלייה גם כן נראה כדג, שהרי לא נימות. וצ"ע מהו השיעור דנשתנה מבריתו.

ד. הדלקת האש ע"י ישראל (או זריקת קיסם)

והנה בפת קי"ל אם הסיק ישראל את התנור, אף שאפה הגוי את הפת מותר ואין בו משום פת עכו"ם. ונחלקו הראשונים לענין בישולי עכו"ם, אי מועיל הדלקת ישראל לבד. הר"ן כתב דהדלקת האש לבד מועלת רק לגבי פת עכו"ם ולא לגבי בישול עכו"ם. וכן הוא ברא"ש (סי' ל"ג). וכן משמע מסתימת דברי הרמב"ם, שלא הביא דין זריקת קיסם לתוך האש רק לגבי פת עכו"ם, ולא הזכירו גבי בישולי עכו"ם. וכן כתב הרשב"א בתורת הבית. אבל התוס' בע"ז (דף לח:): ד"ה ואיתא, כתבו וז"ל, מכולה שמעתין משמע דבעינן שיהא ישראל מקרב הבישול קצת. ומה שנהגו להשליך קיסם לתנור, סומכין על מה שיש בדברים שבין בני בבל לבני ארץ ישראל דקאמר, בני בבל משליכין קיסם לתנור, ובני מערב אומרים קיסם זה מה מעלה ומה מוריד, ואנו נמשכין אחר

בני בבל ותלמודם עכ"ל. וגם המרדכי כתב דהיסק תנור מועיל אף לענין בישולי עכו"ם.

ובשו"ע יו"ד (סי' ק"ג סעיף ז') כתב המחבר וז"ל, אין היסק התנור מועיל אלא בפת, אבל בתבשיל אין הדלקת האש ע"י ישראל מעלה ומוריד אלא ההנחה דוקא, לפיכך הרוצה לבשל במחבת כתנור של עכו"ם צריך שיתן ישראל המחבת לתוך התנור למקום הראוי להתבשל בו. וברמ"א שם, השיג על זה וז"ל, ויש חולקין וסבירא להו דהדלקת האש או חיתוי בגחלים מהני לענין בישול כמו לענין פת, וכן נוהגין. ואפילו חיתוי בלא כונה מועיל. וי"א דאפילו לא חיתה ישראל ולא השליך שם קיסם רק שהעכו"ם הדליק האש מאש של ישראל שרי.

ועיין בש"ך אות י' הביא מספר או"ה דצריך דוקא חיתוי בכונה, שיכון לסייע בתיקון האש להכשיר.

והנה בסברת הרמ"א דאפילו בלא כונה מועיל, נראה דס"ל דע"י חיתוי גחלים או זריקת הקיסם נחשב לבישול ישראל, כיון שסייע בבישול ע"י תיקון האש, ולכן אף בלא כונה שרי, כיון שהוי "בישול ישראל" אבל הרמב"ם כתב (פי"ז מהל' מאכלות אסורות הי"ג) גבי פת וז"ל, ואפילו לא זרק אלא עץ לתוך התנור התיר כל הפת שבו, שאין הדבר אלא להיות היכר שהפת שלהן אסורה, עכ"ל, הרי מבואר מהרמב"ם דע"י זריקת קיסם לא נחשב דהוי אפיית ישראל, אלא דהוי היכר לדעת שפת עכו"ם אסורה, והיכר זה בלבד מתיר, ולכן מסתברא דבעינן שיהא דוקא בכונה. אבל להרמ"א, אין זריקת קיסם מדין היכר, אלא דע"י חיתוי הגחלים או זריקת קיסם ע"פ דין נחשב הכל ל"בישול ישראל", ממילא לא בעינן כונה. ומאחר שאין זה "מתיר" מיוחד שאמרו ל"התיר" בו את הפת, אלא שהחשיבו עי"ז כאילו אפה ישראל, והה"ד בבישול נמי שנחשב כבישול ישראל. ולפי"ז סוברין הי"א שברמ"א דאפילו אש מאש נמי מותר, כיון דסוף סוף בלי יד הישראל באש הראשון לא היה מתבשל, ונמצא שהכל מוצרף אליו. אבל המחבר שהלך בשיטת הרמב"ם, דזריקת קיסם אינו אלא משום היכר, וכמבואר בדבריו ביו"ד (סי' קי"ב סעי' ט'), נראה דבעי שיכון בהדלקת האש, ומסתברא נמי דס"ל שלא יועיל אש שהודלק מאש שהדליק הישראל, ואפי' בעד פת עכו"ם, דאין בזה היכר.

והנה בנד"ד בדג הטונא הבא מבאנקוק, המשגיח מדליק את האש ונשאר אותו אש מודלק כל היום, ונמצא שלפי פסק הרמ"א אין כאן משום בישול עכו"ם. וח"א אמר דלהרמ"א דזריקת קיסם וחיתוי גחלים מועיל זהו דוקא כשהקדירה יושבת כבר על התנור, ואז הוא דמצטרף החיתוי לבישול. אבל נראה ברור דזה אינו כן, שהרי בהדליק אש מאש להי"א שברמ"א דג"כ מותר, וכ"ש הכא שהדליק הישראל האש הזה, ואח"כ הביא הנכרי את הקדירה החיתוי

ג"כ מותר, וכן נראה מדברי הרמ"א (בסעיף ד') גבי שפחות בבית ישראל שכתב, ואפילו לכתחלה נוהגין להקל בבית ישראל שהשפחות מבשלים בבית ישראל, כי א"א שלא יחתה אחד מבני הבית מעט. והיינו שאפילו בתחילת היום, דאם לא כן מאי אי אפשר יש כאן. הרי שלהדיא מתבאר שמועיל היסק התנור אפילו כשעדיין אין הקדירה שם, ופשוט. ואדרבה, כשהקדירה כבר מונחת על הכירה, אף להמחבר מהניא השלכת קיסם, וכ"ה בתשרי אבני נזר (חיו"ד סי' צ"ו אות ה), דבכה"ג הוי ביטול ישראל ממש.

והנה החיד"א והכף החיים כתבו שהספרדים נוהגין דוקא בכל מקום כפסק המחבר, ולכן להספרדים ועדות המזרח אין להקל בזריקת קיסם כהרמ"א, אכן הג"ר עובדיה יוסף כתב בספר יחווה דעה (חלק ה' סי' נ"ד), דבמלון שבארץ ישראל, כיון שיש שם עוד צדדים להיתר, כגון שיטת הראב"ד, דבבית ישראל אין ביטול עכו"ם, וכן י"ל דבשכירים העובדים שלא מחיבה, אין דרך חתנות אלא דרך כפיה, והרא"ה התיר בשם רבינו יצחק ב"ר מנוח באופן זה, יש לצדד ולומר שאף לספרדים יש לצרף אהדדי כל הני שיטות ולהקל מכח ס"ס, והביא מהחיד"א דבפסק ספיקא יש להתיר כנגד הב"י, ואף במקום שב' הספקות הן שלא כדעת המחבר. אלא דלספרדים לכתחילה ודאי יש להדר שיהא דוקא ביטול ישראל.

ה. שכירים

בשר"ע יו"ד (ק"ד סעיף ד'), יש מי שמתיר בשפחות שלנו ויש מי שאוסר ואפילו בדיעבד. וברמ"א כתב, וכדיעבד יש לסמוך אדברי המתירים. ועיין בש"ך שהביא מתשובת הרמב"ן דבשפחות שקנויות לנו, דמלאכה דעבד העכו"ם — דישראל הוא, ומוזהר עליו בשבת מה"ת, ולית' בכלל עכו"ם, והלכך ליתיה בכלל גזירת חתנות, עכ"ל הרמב"ן. ובש"ך הוסיף וכתב, דלפי"ז בשפחות שלנו שבארצות אלו, שאין קנויות לנו, רק שנשכרו לשנה, ואין אנו מוזהרין עליהם בשבת, כמו שנתבאר בא"ח סי' ש"ד, ולפ"ז מש"כ הרב בדיעבד יש לסמוך אדברי המתירים, לא א"ש בשפחות שלנו, וצ"ל דקאי אשפחות דמיירי המחבר, או ר"ל דיש לסמוך אדברי המתירין ביטולי עכו"ם בבית ישראל, והוא דעת ר' אברהם וכו'. ועיין באו"ה של המהרש"ל (סי' ע"ה) מביא דאין איסור משום ביטולי עכו"ם אלא בעושה מרצונו משום גזירת חתנות, אבל אלו השפחות והעבדים שלנו שעושים בע"כ בין ירצו בין לא ירצו, אין בזה קירוב הדעת. ומ"מ אין דבריהם מחוורין, ואין אנו סומכין ע"ז, ואנו נוהגין איסור אפי' בדיעבד, ע"כ. וכן הוא בתשובת הרשב"א (סי' ס"ח). ולפי"ז י"ל דסברת המתיר שכתב המחבר הוא מטעם זה, ולזה כתב הרב דיש לסמוך עליהם בדיעבד, עכ"ל הש"ך.